

GAB AKADEMİ

Cilt/Vol: 3 Sayı/Num: 5
Aralık / December 2023
ISSN 2792-0194

Namık Kemal'in İntibah Romanında "Toplumsal Etkileşim" Biçimleri Forms Of Social Interaction In The Novel İntibah By Namık Kemal

Sevgi ÇAMUR

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yüksek Lisans Mezunu
Ankara / Türkiye
sevgicmr12@gmail.com / orcid : 0000-0001-5286-7106

Article Information / Makale Bilgisi

Article Types / Makale Türü: Research Article / Araştırma Makalesi

Received / Geliş Tarihi: 10.11.2023

Accepted / Kabul Tarihi: 30.12.2023

Published / Yayın Tarihi: 31.12.2023

Pub Date Season / Yayın Sezonu: December / Aralık

Volume/ Cilt: 3 Issue/ Sayı: 5 Pages/ Sayfa: 95 - 106

Öz

Olay örgüsü, zaman, mekân, kişi kadrosu bakımından hacimli bir tür olan roman; toplumsal etkileşim biçimlerine dair önemli ipuçları içerir. Yazar, roman kahramanları arasındaki karşılıklı ilişki sebebiyle eserine sosyal bir karakter kazandırır. Bu anlayıştan hareketle çalışmanın amacı; Georg Simmel tarafından mübadele, tahakküm, çatışma, fahişelik, sosyallik olarak kavramsallaştırılan toplumsal etkileşim biçimlerinin *İntibah* romanı üzerinden içerik analizi tekniğiyle okumasının yapılmasıdır. Bu bağlamda eser kahramanlarından Ali Bey, Fatma Hanım, Dilâşub, Mehpeyker ve Abdullah Efendi arasındaki etkileşim biçimi grup-içi çatışmaya; Ali Bey'in ve Fatma Hanım'ın Dilâşub üzerinde kurmuş oldukları otoriter güç ve konumlandıkları yer prestij bağlamında tahakküme; Ali Bey ve Mehpeyker arasındaki ekonomik değer-arzu ilişkisi mübadeleye; Mehpeyker'in roman boyunca çizmiş olduğu düşükün kadın portresi fahişeliğe; kahramanların bir araya gelmesi durumu sosyalleşmeye işaret eder. Nitekim roman Simmel literatüründeki etkileşim şekillerinin tümünü örnekleyen ilişkiler barındırmış ve böylece romanın yeni bir okumasını yapmak mümkün olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Namık Kemal, *İntibah*, Gerog Simmel, Toplumsal Etkileşim Biçimleri.

Abstract

Novel, which is a voluminous genre in terms of plot, setting and characters, includes remarkable clues about the forms of social interaction. Authors bring a social nature in their work due to the mutual relationship between the characters of the novel. Based on this understanding, the aim of this study is to analyse the novel *İntibah* through content analysis technique in terms of the forms of social interaction classified by Georg Simmel as exchange, domination, conflict, prostitution, and sociability. In this context, the form of interaction between the characters in the novel namely Ali Bey, Fatma Hanım, Dilâşub, Mehpeyker and Abdullah Efendi is an example of intra-group conflict. The authoritative power that Ali Bey and Fatma Hanım use for Dilâşub and the place where they position her in terms of prestige indicate domination. The economic value-desire relationship between Ali Bey and Mehpeyker points to exchange. While the vulgar profile that Mehpeyker embodies throughout the novel points to prostitution, the gathering of the characters indicates sociability. As a matter of fact, the novel contains relations that exemplify all forms of interaction defined in Simmel literature, which has led to the analysis of the novel through a new reading.

Keywords: Namık Kemal, *Intibah*, Georg Simmel, Forms of Social Interaction.

Giriş

Modern sosyolojinin kurucularından olan Georg Simmel (1858-1918), bireylerarası etkileşimin ayrıntılarına bireyselci ve felsefi yaklaşarak onları biçim ve içerik bakımından değerlendirir. Ona göre toplum, bireylerin ortak amaç üzerine hareket ettiklerinde var olur. Bu bağlamda gündelik hayat içerisinde kişilerarası ilişkileri ve etkileşim biçimlerini anlamak topluma ve toplumsal alana dair ortak bilgi verir. Bu yüzden Simmel'e göre toplumsal düzeninin içeriğini ve biçimini araştırmak mübadele, çatışma, fahişelik, sosyalleşme, tahakküm olarak sınıflandırılan toplumsal etkileşim biçimlerini anlamaktan geçer. "Simmel ayrıca sosyal hayatın *biçimi* ve *içeriği* arasında bir ayrım yapar. Sosyal etkileşim *biçimleri* toplumsal hayatın, oldukça farklı durumlarda gözlenebilen (devlet, sendika veya aile gibi) sabit, kalıplaşmış yanlarını anlatırken, *içeriği* sosyal etkileşimin, belirli bir durumla ilgili bireylerin çıkarlar ve istekleri gibi farklı yanlarını anlatır" (Slattery, 2014: 53). Dolayısıyla toplumsal etkileşim biçimlerini anlamlandırmak belirli bir kültürün veya çevrenin sosyal ilişkilerinin formuna işaret eder.

Simmel'e göre bireyler, etkileşim sürecine kendi tözlerini aktararak sosyal ilişkilerini şekillendirirler. Böylece sosyal gerçeklik, toplumsal düzeyde inşa edilerek etkileşim biçimlerinin temsillerini yaratır. Toplumsal düzenin soyut özellikleri olarak ele alınan bu temsil biçimleri edebî eserlerden hareketle çözümlenmeye elverişlidir. Edebî türler arasından roman, hacimli yapısıyla bu çözümlenmeye kaynaklık eder. Şahıs kadrosu, zaman, mekân, olay örgüsü gibi unsurları barındıran bu kurgusal tür, yazarı tarafından sosyal gerçekliğe dair sembolik temsiller sunar. Yazar bir eyleyen olarak içinde bulunduğu dönem koşullarını, kültürel değerleri, gündelik hayatı, sosyal alana dair yaşam pratiklerini, bireysel ve toplumsal ilişkileri roman kahramanları arasındaki etkileşimlerden hareketle görünür kılar. Böylece yazar, roman kahramanları arasındaki etkileşim sebebiyle eserine sosyal bir karakter kazandırır. Bu anlayıştan hareketle çalışmanın amacı Tanzimat Dönemi yazarlarından Namık Kemal'in kaleme aldığı "eski hikâye geleneğimiz ile Avrupalı roman arasındaki ilk edebî metin[dir]" (Okay, 2011: 120) olan İntibah'ta Georg Simmel'in mübadele, çatışma, fahişelik, sosyalleşme, tahakküm olarak kavramsallaştırdığı etkileşim biçimlerinin çözümlenmesini yapmaktır. Bu bağlamda eserde romanın ana kahramanları arasındaki rekabet temelli etkileşim "grup-içi çatışma"ya, otorite ile özne konumunda olan kahramanın prestijle nesne haline gelmesi "tahakküm"e, fedakârlık-arzu ilişkisi "ekonomik mübadele"ye, düşkün ve kötü kadın portresi "fahişelik"e, belli bir amaç gütmeyen nezaket çerçevesinde bir arada olma "sosyallik"e işaret eder. Çalışma alt başlıkları itibarıyla bu etkileşim biçimlerinin detaylı okumasını sunmayı planlamaktadır.

1. İntibah Romanındaki Grup-İçi Çatışmalar

Toplumsallaşma, bireyin kendi toplumsal rol ve yükümlülüklerini yeniden belirleyebileceği belli bir sosyal çevreye hazırlanması sürecidir. Yaşam boyu devam eder ve her çeşit etkileşimin olduğu yerde var olur. Simmel çatışmayı etkileşim biçimlerinden biri olarak ele alıp aynı zamanda bu kavrama toplumsallaşma anlamını da atfeder. Çünkü çatışma "bir tür birlik sağlama yoludur" (Turner vd., 2017: 297). Nefret, kıskançlık, arzu vb. çatışma nedenleri birliğe ulaşmayı sağlar. "Örneğin, birbirlerine düşmanlıklarını ifade yetenekleri insanlara yazgıları üzerinde bir kontrol duygusu kazandırabilir ve böylece grup içinde toplumsal dayanışmayı artırmaya hizmet edebilir" (Turner vd., 2017: 297). Böylece çatışma bireylerin ortak bir amaca ulaşmasının aracı olarak karşımıza çıkar. "[Ç]atışma tüm bağlamlarda belirli ortak özellikler sergiler ve bu yüzden toplumsal form olarak görülebilir. Ayrıca çatışma hemen her zaman işbirliğiyle birlikte yer alır: İnsanlar birbirleriyle ne zaman, nerede ve nasıl mücadele edeceklerini düzenleyen normlar üzerinde fikir birliği içindedirler; bu durum evlilik, iş hayatı,

oyunlar, savaş ve teolojik tartışmalarda söz konusudur” (Turner vd., 2017: 297). Dolayısıyla bu ilişki biçimlerinin ortaya çıkardığı etkileşim formlarını edebî eserlerden yola çıkarak çözümlemek mümkündür. Tanzimat dönemi romanlarından İntibah'ta Fatma Hanım-Ali Bey, Abdullah Efendi-Mehpeyker, Mehpeyker-Ali Bey, Ali Bey-Dilâşub, Mehpeyker-Dilâşub romandaki çatışma gruplarını oluştururlar. Bunlardan ilki olan Fatma Hanım-Ali Bey arasındaki etkileşim biçimi anne-oğul çatışması olarak karşımıza çıkmaktadır. Fatma Hanım oğlunun düşkün bir kadınla (Mehpeyker ile) ilişkisi olduğunu öğrenmesi üzerine ona Dilâşub adında bir cariye alır ve onunla evlenmesini ister. Bunun üzerine Ali Bey,

“Hizmetkârına söz söyler gibi bir tarz-ı serkeşane ile [dik başlı bir şekilde], ‘Kabahat bende ki, taciz olacağımı [rahatsız edileceğimi] bildiğim halde kalkar da evimdir diye buraya gelirim’ yollu söylenerek hiddetle yerinden fırladı, gitti. Hanımefendinin ise uğradığı beht-i elim [acı dolu şaşkınlık] içinde arkasından hayran hayran etrafına bakılmaktan başka ne bir harekete mecali [gücü] kaldı ne de... başka bir söz söylemeye lisanı [dili] vardı” (Kemal, 2016: 109).

Bu bölümde verilen anne-oğul çatışması Simmel'in grup-içi çatışma türlerinden “ortak kişisel niteliklere sahip olanlar arasındaki çatışma” (Turner vd., 2017: 298) olarak anlandırılabilir. Simmel'e göre söz konusu çatışma “birçok ortak özelliğe sahip insanlar çoğu kez birbirlerine karşı tüm yabancılara yaptıklarından daha kötü veya ‘haksız’ yanlış davranışlar sergileyebilirler” (Turner vd., 2017: 298). Ali Bey'in annesine karşı gösterdiği bu davranış benzer özelliklerini unutturacak kadar aşırıdır. Diğer taraftan Ali Bey'in Mehpeyker'e karşı duyguları yoğun olduğu için ve bunu açıkça dile getiremediğinden başka biriyle evlenme fikri çatışmayı tetikleyen tahrik edici bir unsur olarak karşımıza çıkar. Dolayısıyla “... duygular yüksek düzeyde olduğunda veya grup üyeleri çatışmanın bireysel çıkarlarını aştığını düşündüklerinde kavga şiddetli olabilir” (Turner vd., 2017: 298). Simmel'e göre çatışmanın birleştirici bir gücü de vardır. Anne-oğul çatışması bağlamında baktığımızda Ali Bey'in Mehpeyker'in onun için uygun bir kadın olmadığını anladıktan sonra annesinden af dilemesi ve onun isteğiyle Dilâşub'la evlenmesi çatışmanın birleştirici ve uzlaşımçı yönüne işaret eder. Tanpınar Dilâşub için, “...Mehpeyker'in karşısına çıkmak için icat edilmiştir. Fuhuşun karşısında temiz insan” (Tanpınar, 2012: 397-398) yorumunu yapar. Mehpeyker çatışmanın nedeni iken Dilâşub birleştirici yönüdür. Böylelikle Dilâşub çatışmanın karşısında birleştirici unsur olarak yer alır.

Romanda ikinci grup-içi çatışma türü Dilâşub ve Mehpeyker arasında vuku bulan “karşı tarafların birbirlerini grubun varlığına karşı bir tehdit olarak algıladıkları çatışmalar” (Turner vd., 2017: 298)dir. Ali Bey'in Mehpeyker'den ayrıldıktan sonra Dilâşub'la evlenmesi, Mehpeyker'in Ali Bey'e gönderdiği mektuplara bir süre karşılık bulamaması ve sonradan yazdıklarına olumsuz cevap alması üzerine Dilâşub'u Ali Bey'le arasında bir tehdit olarak görür. Bu aşk üçgeninde Mehpeyker, Ali Bey ve Dilâşub için bir tehdit unsuru iken Dilâşub da Mehpeyker için olumsuzlanan bir yerdedir. “[B]ir grup çatışan unsurlara bölündüğünde, uzlaşmaz taraflar birbirlerine sadece çatışmayı üreten somut zeminde değil, bizzat grubun düşmanına (sosyolojik) nefret temelinde de tepki vereceklerdir.” (Turner, vd., 2017: 298). Öyle ki Mehpeyker Dilâşub'a iftira atarak onu kendi gibi düşkün bir kadın olarak göstermeye çalışır, evden atılmasına sebebiyet verip erkeklerle olmaya zorlar ve sonunda Dilâşub onun Ali Bey'e düzenlediği intikam planına kurban gider. Bu durum aşk üçgeni arasındaki uzlaşmazlığın yoğun ve kolayca şiddetlendiğinin göstergesidir. Hem Dilâşub hem Mehpeyker Ali Bey'le olan grup kimliklerini temsil etme iddiasını sürdürüp birbirlerini düşman olarak görmektedirler. Topluluğun amansız düşmanı ise Ali Bey'in roman sonunda öldürdüğü Mehpeyker'dir.

Mevcut çatışmanın diğer bir örneği de Mehpeyker'in Abdullah Efendi'yi Ali Bey'le olan ilişkisinde tehdit olarak görmesidir.

"Mehpeyker, bu tehlikeleri düşünerek, Abdullah Efendi ile münasebetini kesse bile bu işi gayet usturuşlu bir şekilde yapmayı, herifi kızdırmadan tatlılıkla ikna ederek dostça ayrılmayı daha uygun buluyordu" (Kemal, 2016: 86).

"Aralarındaki o ahlâksızca mukaveleye dayanarak, Ali Bey'le olan macerasını başından sonuna kadar anlattı. Gönlündeki sevgi geçinceye kadar kendisiyle görüşmeyeceğini, öteden beri yapageldiği para yardımını isterse kesebileceğini, fakat bu husustaki kararının kesin ve değişmez olduğunu bildirdi. Herif, manâlı manâlı sırtıyor; arada bir kafasını arkaya doğru sallayarak, buna katiyen yanaşmayacağını hareketleriyle belli ediyordu" (Kemal, 2016: 89-90).

Abdullah Efendi ve Mehpeyker arasındaki çatışma Ali Bey temellidir. Simmel, "birbirlerini karşıtlar olarak gören ve kabul eden taraflar arasındaki çatışma"nın (Turner vd., 2017: 298) doğrudan olması durumunda karşıtların hedeflerine ulaşmak için birbirleriyle mücadele ettiklerini belirtir. Abdullah Efendi'nin amacı Mehpeyker'i elde etmekken, Mehpeyker'in amacı Ali Bey'i cezalandırmaktır. Bunun yolu ise Dilâşub'dan geçer. Dolayısıyla çatışmanın temelindeki ortak hedef Dilâşub'dur. "Simmel bu son çatışma biçimini rekabet olarak adlandırır. Ancak bu iki çatışma biçimi de onları sözü edilen çatışma biçimlerinden farklı kılan belirli ayırt edici özelliklere sahiptir: karşıtların aynı hedef için mücadele hakkına sahip oldukları düşünülür..." (Turner vd., 2017: 299). Uzun uğraşlar sonunda Abdullah Efendi ile Mehpeyker ortak amaçları için bir anlaşma yaparlar:

"Aramızdaki mukavele gereğince iki taraf da hareketlerinde serbesttir... Kabul... Size altı ay mühlet... Bu müddet içinde âşıkınızla istediğiniz kadar sevişin... İsterseniz sokağımızdan bile geçmeyin... Para yardımını da kesmeyecek, bilâkis artıracam. Lâkin mühlet bitince ben de payımı isterim. Buna muvafakat ederseniz yine hiçbir eğlencenize mâni olmam. Dilediğiniz gibi yaşayın... Muvafakat etmezseniz sizi katiyen rahat bırakmam. Düşmanlığım ve intikamım pek müthiş olur... Böyle bir teklif kadının canına minnetti. Bir iki dakika olsun düşünmeye bile lüzum gömleksizin ve hiç tereddüt etmeksizin teklifi aynen kabul etti" (Kemal, 2016: 90).

Görüldüğü üzere bu anlaşma çatışmanın doğasındaki nesnel durumdan ortaya çıkar. Tarafların ulaşmak istedikleri hedef onları çatışma temelinde birliğe götürür. "Ortak özellik nesnel bir durum, kavgalı tarafların bencilliğinin üzerinde yer alan bir çıkar değil de her ikisinin de paylaştığı bencilce bir amacın gizliden gizliye farkında olmaları olduğunda geçerlidir" (Simmel, 2015: 100-103). Abdullah Efendi için ulaşılacak istenen Mehpeyker iken, Mehpeyker için Ali Bey'dir. İki tarafı birliğe götüren sevdikleri kişileri elde etme istediğidir.

"Ali Bey'i o kadından ayıracaksın!. Söz, bu şekilde dökülünce Abdullah Efendi, muzafferane bir tavırla, yavaş yavaş sandalyesine yaslandı. Bıyık altından sırtarak cevap verdi: — Ne kadar da güç bir iş teklif ettiniz. O derece telaşınız bunun için miydi? O kadar kıskanç, o derece mağrur bir beyefendiyi, karısından, cariyesinden ayırmakta da insan güçlük çekerse dünyada «kolay» kelimesinin mânâsı kalmaz. Siz, kızın ya şüphe uyandırabilecek bir hareketini, yahut da vücudunun gizli yerlerinde bir nişan varsa onu öğrenip

bana haber verin! Ötesine karışmayın. Rakibinizi en âdi bir fahişe durumuna düşürmek boynuma borç olsun. Çıkacak dedikodular, en geç bir hafta içinde Beyefendinin kulağına gider... O kadar lakırdıdan sonra ayrılacaklarına şüphe kalmaz ya..." (Kemal, 2016: 108).

Abdullah Efendi ön gördüğü şekilde planını gerçekleştirir. Böylece Mehpeyker ve Abdullah Efendi arasındaki "...kıyasıya çatışma ancak şiddete başvurmadan sürdürülür, kişisel uzlaşmazlıklar ve düşmanlık duyguları çoğu kez çatışma dışı tutulur" (Turner vd., 2017: 299). Taraflar hem birtakım kuralların dayatışmasını kabul edip hem de ortak bir düşünceye ulaşırlar. Dilâşub ve Ali Bey'e karşı oynadıkları intikam oyununda mücadele etmek için birleşirler. "[V]e mücadeleyi karşılıklı olarak kabul gören normlar ve kurallar gözetiminde sürdürür"ler (Turner vd., 2017: 299). Dolayısıyla bu birleşme sonucunda Mehpeyker de Abdullah Eefendi de istediğine ulaşır. Ancak oyun sonunda Ali Bey'in Dilâşub'a şiddet uygulayarak onu evden atması rekabetin olumsuz ve yıkıcı tarafına işarettir. Simmel bu durumu "...kabul etse bile, olumsuz yanlarına rağmen, insanları birbirleriyle bağlar kurmaya zorladığını ve böylece toplumsal dayanışmayı artırdığı için grup açısından olumlu sonuçlara sahip olduğunu düşünür. Taraflar arasındaki rekabet karşıtları üçüncü bir tarafı kazanmaya yönelttiği için, her biri onları birbirlerine bağlayan bir ilişkiler ağı içinde yer alır" (Turner vd., 2017: 299). Böylece bu rekabet ilişkisinde birleştirici olan taraflar Abdullah Efendi ve Mehpeyker'dir.

2.Otorite ve Prestij Bağlamında Tahakküm

Karşılıklı belirlenen eylem alanlarında etkileşim vardır. Öyle ki "...bir tarafın uyguladığı 'zorlama'nın öbürünü her türlü kendiliğindenlikten ve dolayısıyla her türlü 'gerçek' etki yaratma, etkileşim sürecine katkıda bulunma imkânından mahrum bıraktığı üst-ast ilişkilerinde bile etkileşim vardır ve bu etkileşim bu ilişkileri bile toplumsal biçimler haline getirir" (Simmel, 2015: 110-111). Dolayısıyla bir bireye, gruba, topluluğa tabiyet etkileşim alanı oluşturarak tahakkümü yaratabilir.

Toplum hayatındaki hemen her alanda ast-üst ilişkileri büyük rol oynar. İş, aile, arkadaşlık vb. alanlarda otorite ve buna tabiyet kendini bir etkileşim biçimi olarak gösterir. Çalışmanın amacı kapsamında çözümlenen İntibah romanında Dilâşub'un Ali Bey ve Fatma Hanım'la olan ast-üst ilişkisi etkileşim biçimlerinden 'tahakküm'ü ortaya çıkarır. Fatma Hanım, oğlunu kötü kadın Mehpeyker'den ayırmak için ondan daha güzel bir kadın arayışına girer ve Dilâşub'u bulur. Bu kız "Yalnız güzel değil... Terbiyesi simasına faik [eğitimi güzelliğinden üstün]. Oldukça okumak yazmak biliyor. Güzel sesi var, Güzel piyano çalıyor. İğne işlerinin hepsinde Avrupa kızlar kadar marifetli. Hele tabiatı melek gibi" (Kemal, 2016: 107). Dilâşub, bir cariye olarak tabi konumundaki öznedir. "Dolayısıyla bu rolü analiz ederken ast/tabii konumundaki öznenin kendiliğindenliğini ve ilişkiye yaptığı katkıyı netleştirmek ve bunların haklarında beslenen yüzeysel görüşler yüzünden yaygın biçimde azımsanmasının önüne geçmek çok önemlidir" (Simmel, 2015: 111). Bu yüzden Fatma Hanım Dilâşub'u sadakati, eğitimi, terbiyesiyle ailelerine layık görüp onu sahip olduklarıyla yüceltir ve etkileşim biçimindeki yerini üst seviyeye taşır. Dilâşub'un ilişkideki gönüllülük inancı onu 'üst'ün gözünde kişisellikten otorite olmaya yaklaştırır. Böylece "...'otorite' denen şey otoriteye tabi olan bireyin genellikle fark edildiğinden çok daha yüksek bir derecede özgürlüğe sahip olmasını ön gerektirir" (Simmel, 2015: 111). Daha ziyade Dilâşub'u tamamıyla kendi nüfuzuna almak istemez. Karşılıklı bir ilişki çerçevesinde etkileyen ve etkilenen istemiyle 'soyut tahakküm' etkileşim biçimini yaratır. "... kendi nüfuzunun, yani başkasını bu şekilde belirlemenin, geri dönüp kendisini de etkilemesini ister" (Simmel, 2015: 109).

Dilâşub, "Ali Bey için alındığını ilk günden bilir ve kendisini evlât makamında [derecesinde] büyütmüş olan eski hanımının ağzından 'Beyefendinin ne kadar güzel, ne kadar terbiyeli, ne kadar insaniyetli olduğunu bilmemiş olsaydım Dilaşub'u vermeye kıyamaz idim' sözlerini işittiği için âtisine [geleceğine] oldukça emniyet ederdi [güvenirdi]" (Kemal, 2016: 121). Tabiyet ilişkisinde Dilâşub'un her şeyden haberdar olması 'mutlak zorunluluk', 'seçeneği olmama' tabirlerini ortadan kaldırmaktadır. Kayda değer bireysel özgürlüğün habercisi olan bu durum otoriteye bağlılığı artırır. Ancak üstünlüğün bir diğer gereği olan prestij, bir kişiyi 'araç' olarak kullanma yoluna gidebilir. Bu da taraflardan birinin değerini düşüreceğinden toplumlaşmaya ve etkileşime gölge düşürür. Çünkü ilişkiye etkide bulunan kişilerden biri saf dışı kalır. Bunun örneğini Fatma Hanım'ın Ali Bey ile yaptığı şu konuşmasında görmekteyiz:

"Onu ben senin için aldım. –Ben cariyeyi ne yapacağım? – Ev bark olacak zamanın geldi. Şimdi sana bir kibar kız bulsam almadan göremeyeceksin. Aldıktan sonra şayet hoşlanmazsan, ömrün oldukça azap içinde kalırsın. ...Evde iki hanım peyda olur, biz birimizle geçinememezsek yine sen rahatsız olursun. ...Ama bu cariyendir beğenirsen koynuna alacaksın, istediğin gibi terbiye edeceksin [eğiteceksin]. ...Mademki şu kızcağızı beğendin, kıymetli validenin hatırı için olsun odana al da biraz rahat edeyim" (Namık Kemal, 2016: 108).

Yukarıdaki diyalogda görüldüğü üzere Dilâşub, bir 'meta' olarak konumlandırılır ve bağımsız olarak ilişkiye katılması ya da ilişkiden geri çekilmesi durumu hükümsüz kılınır. Üstler tarafından "Tahakküm arzusunun amacı tabi kılınan kişinin iç direncini kırmaktır elbette..." (Simmel, 2015: 109). Bunu da ancak normlardan yoksun olan prestij yoluyla yapabilirler. Çünkü "Prestij yoluyla kazanılan üstünlük bireyleri ve kitleleri 'itme' ve onları kayıtsız şartsız takipçiler haline getirme kabiliyetinden ibarettir" (Simmel, 2015: 112). Dolayısıyla Dilâşub'un, etkileşimde gönüllü ve bağlı bir katılımcı olması otoriteyle, bağımlı hale gelmesi ise prestijle ilişkilidir. Diğer bir deyişle otorite çerçevesindeki özne konumunda iken prestij bağlamında nesne durumuna getirilir.

3.Arzu-Değer İlişkisinde Mübadele

Bireylerarası ilişkilerin çoğu mübadele temellidir. Mübadele, tek taraflı bir süreci içeriyor gibi görünse de karşılıklı etkiler yaratma biçimi "...bütün insani etkileşimler arasında, töz ve içerik kazanmaya çalışan insan hayatını şekillendiren en saf ve en gelişkin etkileşimdir" (Simmel, 2015: 65). Dolayısıyla etkileşim daha kapsamlı iken mübadele daha spesifik bir anlam alanına sahiptir. "Zira kişi etkileşim içinde yalnızca kendi enerjisini sarf edebilir kendi tözünü aktarır. Oysa mübadele başka birinin sahip olduğu bir nesne uğruna değil, daha çok kişinin bir nesne hakkındaki hissi uğruna, ötekinin daha sahip olmadığı bir his uğruna yapılır" (Simmel, 2015: 66). Bu etkileşim biçiminde özne-nesne arasındaki ilişki arzu edilene karşı duyulan istektir. İntibah romanında Ali Bey ve Mehpeyker arasındaki duygusal duygu durumu etkileşim biçimlerinden olan mübadeleyle anlam bulur. Ali Bey zengin bir ailede doğup büyüyen, anne babasının tek evladı, eğitilmiş ve çalışkan bir beyefendi. Buna karşın Mehpeyker ise "...ahlak ve terbiyece bütün bütün Ali Bey'in hilafına [tersine] olarak gayet namussuz, alçak bir ailede perveriş bulmuş [büyümüş] ve zaman-ı rüşde balığ [reşit] olur olmaz rezailin envaında [reziliklerin her çeşidinde]...üstat olmuştu" (Kemal, 2016: 49). Kahramanların bu özellikleri ilişki süreçlerindeki etkileşim şekillerine değer bağlamında bir kimlik kazandırır. Çünkü mübadele, ekonomik değerlerin temelini oluşturur ve nesnelere arasındaki duygu durumunu nesnel mesafeye dönüştürür. Bu ekonomik mübadele sürecinde Ali Bey ve Mehpeyker arasındaki "...onları 'ekonomik' ilişki denen ilişkiye, yani karşılıklı fedakârlığa sokan etkileşim, aynı

zamanda bu nesnelere her birini değer kategorisine yükseltir” (Simmel, 2015: 77). Ali Bey’in zengin bir aileden gelmesi ve yakışıklı olması onu Mehpeyker’in gözünde değerli kategorisine yükseltir. Karşılıklı fedakâr olma durumu Ali Bey’in Mehpeyker’i ailesine layık olamadığını düşünen annesine ve arkadaşlarına rağmen sevmesi, onunla evlenmesi, işteki zamanından feragat edip onunla zaman geçirmesiyle anlam bulur. Mehpeyker ise önceden ilişkisi olan Abdullah Efendi’yi karşısına alıp maddi, manevi risklere girerek Ali Bey’le olmak istemektedir. Bu durum ekonomik etkileşim biçiminde kişileri değerli kılar.

“Gelgelelim değer ile ekonomik biçimi arasındaki bu ayrım yapay bir ayrımdır. Ekonomi ilk başta, değerleri fedakârlık ile kârı dengeleme sürecine dâhil edebilmek için kendi içeriği olarak kabul etmesi bakımından salt bir biçim olarak görünse de, aslında bir ekonomide kabul gören değerleri oluşturan sürecin aynı zamanda ekonomik değerlerin kendilerini de yaratan süreç olduğu gösterilebilir” (Simmel, 2015: 75). Bu süreçte değer maddiyata göre şekillenmesi çıkar ilişkisini ortaya çıkarır. Bireyler “Bir yanda, nesneye duyulan, ona sahip olmaktan ve kullanmaktan alınacağı beklenen tatmin hissi ile bağlantılı arzu...”ya (Simmel, 2015: 75) sahiptirler. Ki hem Ali Bey hem Mehpeyker için durum böyledir. Ali Bey, Mehpeyker’i ilk başta güzelliği, hanımefendiliği, namuslu kişiliğiyle bilip ona sahip olmak isterken; Mehpeyker, Ali Bey’le varlıklı, yakışıklı olduğu için ilgilenir. Böylece “Nesneleri ekonomik değerlere dönüştüren şey, arzuların kendi aralarındaki, mübadele içinde gerçekleşen ilişkilerdir daima” (Simmel, 2015: 80). Bir şeye değer kazandırma ihtiyaçtan ziyade mübadele edimi sürecinde gerçekleşir. Dolayısıyla her türlü etkileşime mübadele olarak bakmak gerekir.

4. Arzulanan Objeler Olarak Kadın

Toplumsal etkileşim biçimlerinden biri olan fahişelik kadın ve erkek arasındaki ilişkiye dayanır. Para ve arzu temelli olan bu ilişki kalıcı değildir. “Fahişelikte de görülen o nitelik, yani hiçbir iz bırakmayan bütünüyle geçici ilişki niteliği sadece parasal işlemlerde vardır. Paranın verilmesiyle birlikte ilişkiden tamamen çekililir” (Simmel, 2015: 129). Dolayısıyla arzuyu tatmin etmedeki tek araç paradır ve bu kişiler arasında hiçbir bağ kurmaz. Söz konusu durum aynı zamanda ‘para’ya dayalı olduğu için karşılık bulduğu araçsallaştırılmış nesne hep el altındadır. Yani erkek için kadın, ulaşılması kolay bir nesnedir. *İntibah* romanında fahişelik etkileşim şekli Mehpeyker’in Ali Bey ve Abdullah Efendi ile olan ilişkisinden yola çıkarak ele alınacaktır.

“Hanımefendi –ki ismi Mehpeyker’dir- ahlak ve terbiyece bütün bütün Ali Bey’in hilâfına [tersine] olarak gayet namussuz, alçak bir ailede perveriş bulmuş [büyümüş] ve zaman-ı rüşde baliğ [reşit] olur olmaz rezailin envaında [rezilliklerin her çeşidinde]...üstat olmuştu. ...ekser evkatını [çoğu vakitlerini] meşhur aşüftelerin meclis-i ülfetinde [eğlence meclisinde] geçirdiği cihetlerle tabii bir kat daha kuvvet bulan zekâvet-i dessasanesi [hilekâr zekâsı] ise bir derecede idi ki ziyette peri güzelliğinde...nihayet derecede şehvetine mağlup olduğu gibi ahlakça dahi sevdiği adamları taht-ı tahakkümde [hükümü altında] tutmaya talip idi ve hatta bu yoldaki teşebbüsünün kâffesinde [girişimlerinin hepsinde] her istediğini yapmış idi” (Kemal, 2016: 49).

Mehpeyker, yazar tarafından ahlaki kurallara aykırı, onurunu ve değerini yitiren bir kadın olarak tasvir edilmekte ve Ali Bey’e uygun olmadığı açıkça dile getirilmektedir.

“Mademki başka taraftan işittiniz; şimdi ben de söyleyeyim. Evet, beyim hakkımda ne söyledilerse belki azdır. Gayet terbiyesiz bir evde doğdum; orada büyüdüm. Daha yaşımda on üçe varmadan akrabam benim namusumu satarak zenginlenmeye kalkıştı. O yaşta bir çocuk iffet [namus] nedir, insanlık ne türdür, insan kendini nasıl muhafazaya muktedir olur [koruyabilir] nerden bilecek? Adam bir kere de o yola gi-

rince kum deryasına dalmış gibi çabaladıkça batıyor, gittikçe gidiyor... Felek sevk etti; ben de bu yolda daima ilerledim... Dünyada yapmadığım şey pek az kaldı. Tâ ki sizi gördüğüm güne gelinceye kadar indimde [benim için] yaşamak, seyir yerlerinde gezmekten, eğlence meclislerinden bulunmaktan ibaret idi" (Kemal, 2016: 82).

"O sevgili nişanlısının yarı İstanbul halkından arta kalma bir fahişe olduğunu öğrenirdi" (Kemal, 2016: 71).

Yazar, yukarıdaki bölümlerde roman boyunca düşkün kadın portresi çizen Mehpeyker'i tanımlar. Bu aynı zamanda etkileşim biçimlerinden olan fahişeliğin nesnesine atıftır. Mehpeyker, ahlâken zayıf bir ailede büyümesinin ardından reşit olur olmaz eğlence meclislerinde güzelliğini kullanarak para temelli bir ilişkinin aracı haline gelir. Sahici bir ilişkide kayda değer olmayan para "...hem nesnel olarak hem de simgesel olarak ilişkiyi tensel tatmin ötesinde herhangi bir biçimde sürdürmeyi reddeden satın alınabilir hazza hizmet eder" (Simmel, 2015: 129). Bu da fahişelik etkileşiminde kadını 'satın alınabilir' bir nesne haline getirir. Ancak Mehpeyker Ali Bey'i görür görmez kendisine tutkun olmuş, "hatta velev Ali Bey fakir ve bed-huy [kötü huylu] olsa bile dahi yine diği-i visal etmemek kararından içtinap etmeksizin [birlikte olma kararından kaçınmaksızın] mülakata [buluşmaya] gelmişti" (Kemal, 2016: 50). Bu durum ilişkiyi muadili olan paradan ayırıp saf sevgide buluşturur. "Beyefendi! Bir terbiye [eğitim] görmüş zata benziyorsunuz. Cuma günü buraya teşrif buyurmuştunuz. Arabama lâıksız işaret ettiniz. Ben de size kalabalıktan sakınınız yollu bir işaret verdim" (Kemal, 2016: 50). Ali Bey'in seyir yerinde Mehpeyker'e ne anlama geleceğini bilmeden verdiği işaret üzerine başlayan duygusal ilişki para temelli olmaktan çıkar. Bu işaret üstü kapalı rızaya dayalı sembolik bir harekettir. Bunun yanında Mehpeyker, jest ve mimikleriyle dişil bir etkinlik alanı yaratarak Ali Bey'e kur yapar. Bir eda ile gözlerini yere dikmiş yüreğiyle mücadele eder gibi âşıkane bakışlarla sitem etmeye başlar:

"... İşte söyledim, gönlünüz oldu mu? İşte yüreğimi açtım, içinde ne var ise önünüze döküyorum. Bana kadınlığı, terbiyeyi unutturdunuz. Elvermedi mi, bir daha söyleyeyim? İşte seviyorum. Ne yapayım? Gönlüme hüküm geçmez ya! Kadrimden, haysiyetimden, vücudumdan, canımdan, dünyamdan, ahretimden ziyade seviyorum' diye dil-nüvazane [gönül okşayıcı] bir muamele-i takat-suza [takat kıran bir muameleye] agaz eyledi [başladı]. 'Seviyorum' kelimesi ağızından her çıktıkça dudakları ismet [namus] kadar güzel, şehvet kadar lezzetli bir renk bağlardı" (Kemal, 2016: 56).

Mehpeyker'in takındığı bu vücut dili ve üslup düşkün kadın portresine Ali Bey'in gözünde farklı kimlik giydirme çabasıdır. Kadınlığı terbiyeyle eş değer tutar. Dolayısıyla sevdiğini itiraf etmesini mahrem bir eylem olarak gösterip bireyselleşmiş ahlaklı imajı yaratır. "Yarım dönmüş bir başla göz ucuyla bakış kur yapmanın en sıradan hali içerisindeki karakteristiğidir. Bu jestte bir hoşnutsuzluk iması yatar; fakat aynı zamanda o, geçici bir teslimiyete ve bedenle başın eğimi aracılığıyla simgesel olarak terslenen öteki kişi üzerinde dikkatin bir ani odaklanışına delalet eder" (Simmel, 2016: 85). Böylece bedeniyle verdiği örtük mesajda ve sözlü ifadelerinde Ali Bey'in gözünde özveri ve mücadele gerektiren cazibeli ve arzu edilen bir özneye (namuslu bir kadına) dönüşür.

Namık Kemal'in romanında ahlâki ders vermeyi amaçlamasıyla Mehpeyker'e karşı ikircikli bir tavır takınmasını beraberinde getirir. Yazar "...her defasında onun sözünü keser, yahut en kat'î hükümlerle ve en ağır kelimeler kullanarak çerçeveler. Hiçbir romancı onun kadar kahramanının açıktan açığa düşmanı değildir. Hakikatte Namık Kemal bu hikâyede bir nevi ikilik içindedir. Bu taraftan Mehpeyker'i ve Ali Bey'e olan bağlılığını bütün kuvvetiyle anlatmak için lazım gelen her şeyi yapar. Diğer taraftan da okuyucuya onu en kötü çizgileriyle

takdim eder” (Tanpınar, 2012: 396). Dolayısıyla Mehpeyker Ali Bey ile tanıştığı ilk zamanlarda ona karşı saf bir sevgi beslerken sonradan Ali Bey’i kalbiyle değil vücudu ile seven birine dönüşür. İçinde bulunduğu fahişelik etkileşiminde yazarın yorumuyla evlenip yuva kuracak, kendini sadece tek erkeğe adayacak bir kadın değildir. Mehpeyker’in Ali Bey’in evlilik teklifini kabul etmeyişi ve Abdullah Efendi ile arasındaki “Para yardımını da kesmeyecek, bilâkis artıracam. Lâkin mühlet bitince ben de payımı isterim” (Kemal, 2016:90) ifadeleri fahişeliğin doğasına açıklık getirir. “Tam bir kayıtsızlıkla her türlü kullanıma müsait oluşu, kimseye sadık olmayışı, kimseyle bağ kurmayı, her türlü duygusal bağı dışlayan ve onu salt bir araç olarak kullanmaya elverişli hale getiren katıksız nesneliliği”dir (Simmel, 2015: 129-130). Mehpeyker, Ali Bey’i ve Abdullah Efendi’yi cazibesıyla, kur yapmasıyla, güzelliğiyle kendisine bağlar. Dolayısıyla Mehpeyker ekonomik temelli bir meta haline gelir. Aralarındaki ilişki ise tensel eylem ve arzulanan nesneden ibarettir.

5. “Bir Araya Gelmenin Oyun Biçimi” Olarak Sosyallik

Toplum hayatının gerçekliği olan sosyallik bireyler arası çaba, birlik ve etkileşimin göstergesidir. Bireyler bunu yaparken gerçek hayattaki saf biçim ve tözlerini ilişkiye katmış olurlar. Böylece sosyallik “...topluluğun saf özünü, bir değer ve bir tatmin olarak topluluk olma sürecinin özünü damıtır adeta” (Simmel, 2016: 135). Ve buna bağlı olarak karşılıklı bir ilişki, etkileşim ve etki yaratır.

Bir araya gelen topluluğun oluşturduğu özgül yapı sosyalleşme amacını taşıdığında toplum ortaya çıkar. “Sosyallik, bir-araya-gelmenin oyun biçimidir” (Simmel, 2016: 136). Kişiler ya da kahramanlar arasındaki bireysel özellikler sosyalliğin dışında tutulur. Tarafsızlığı ilke edinen sosyallik etkileşim biçiminde “Zenginlik ve toplumsal mevkiin, öğrenim durumu ve ünün, sıra dışı yetenek ve meziyetlerin [sosyallikte] hiçbir rolü yoktur” (Simmel, 2016: 137). İntibah romanında olay örgüsüne bağlı olarak ortaya çıkan ilişkiler, kahramanların meclislerde, seyir yerlerinde, partilerde, düğünlerde bir araya gelmesi sosyalleşmeyi doğurur. “Saf biçimiyle sosyalliğin kendisi dışında hiçbir öte amacı, hiçbir içeriği ve hiçbir sonucu olmadığı için, bütünüyle kişiliklere yöneliktir” (Simmel, 2015: 136). Ancak eserde düğünde bir araya gelen Dilâşub ve Mehpeyker arasındaki birbirlerini alt etme amacı ve rekabet sosyalleşme etkileşimine gölge düşürür.

“Karı, hasedinin birazını olsun izale [yok etmek] için bir cihet-i rüçhan [üstünlük yanı] da kendisinde taharri ederek [araayrak] zekasına güvendi, birtakım şakraklıklarla meclisi idare etmek istedi. Her vicdanda bazı kere ufak tefek asarı zuhur eden gayb-aşinalıklar kabilinden olarak [izleri ortaya çıkan gizli şeyleri bilmek bakımından] Dilâşub güya ki Mehpeyker niyetini keşfetmiş gibi pür-gûluğuna [konuşkanlıkta] rekabete kalkıştı. İfadelerinin, nüktelerinin saffet [temizlik] ve âdabı kuvvetiyle hazır olanların samia-i teveccühünü berikinin aşüfte-meşrebane ettiği gevezeliklerden tahvil eyledi [oradakilerin kulağını berikinin aşüftece ettiği gevezeliklerden uzaklaştırarak kendisine yöneltti]” (Namık Kemal, 2016: 133).

Kişisel çıkarların, birbirlerini alt etmeye çalışmak gibi girişimlerin sosyallikte yeri yoktur. Çünkü “Salt sosyalleşme amacı güden bir topluluğun karakterini canayakınlık, görgü, içtenlik ve çekicilik gibi kişilik özellikleri belirler” (Simmel, 2016: 137). Ancak bu bir arada olma durumu rakiplerin şahsi sorunlarını tetiklemiş ve irtibatı yarış haline dönüştürmüştür. Simmel’e göre nezaketsizliğe dönen durumlar sosyalliğin değerini kaybetmesine neden olur. Dolayısıyla sosyallikte konuşmak bir amaçtır ancak bu tartışma mahiyetine büründüğünde sosyalleştirici olma niteliğini yitirir. Mehpeyker ve Dilâşub örneğinde görüldüğü üzere bazı bir araya gelme durumları her zaman sosyallik olarak değerlendirilmeyebilir.

Sonuç

Namık Kemal'in *İntibah* romanının Georg Simmel'in toplumsal etkileşim biçimleri bağlamında çözümlemenin ilgi çekici olabileceği ve metnin yeni bir perspektiften okumanın anlamı zenginleştireceği düşüncesiyle bu çalışma yapılmıştır. Bunun yanında kahramanlar arasındaki etkileşim şekilleriyle Simmel'in kavramsallaştırmış olduğu tahakküm, mübadele, fahişelik, sosyallik ve çatışma etkileşim biçimlerinin toplumsal bir alan yaratan romanda tespit edilmesidir. Dolayısıyla çalışmanın teorik zemini "Giriş" bölümünde kaleme alınarak makale alt başlıklar itibariyle detaylandırılmış ve bu çerçevede roman çözümlemesi yapılmıştır.

"İntibah Romanındaki Grup-İçi Çatışmalar" bölümünde anne-oğul, karı-koca, sevgili, karşılıksız aşk konuları çerçevesinde ortaya çıkan etkileşim şekilleri ele alınmıştır. Bu bağlamda çatışmanın bireyleri karşı karşıya getirmesinin yanında onları ortak bir amaçta birleştirdikleri tespit edilmiştir. Dolayısıyla çatışmanın bilinen ayrıştırıcı gücünün yanında Simmel'in vurgulamak istediği birleştirici formu gözler önüne serilmiştir.

"Otorite ve Prestij Bağlamında Tahakküm" başlıklı ikinci sınıflandırmada Dilâşub'un konumlandırıldığı yer çözümlenmiştir. Dilâşub, Ali Bey'e eş olmaya layık görüldüğünde otoriteye bağlı 'özne' konumuna geçerken; cariyeye olarak ele alındığında prestij bağlamında 'nesneye-metaya' dönüşür. Dolayısıyla bu etkileşim biçiminde alt-üst ilişkisi bireyin konumunu belirleyen önemli bir faktördür.

"Arzu-Değer İlişkisinde Mübadele" bölümünde roman kahramanlarından Ali Bey ve Mehpeyker arasındaki değer ilişkisi ele alınmıştır. Mübadele etkileşiminde kişiler birer nesne olarak ele alınıp birbirlerine atfedilen değerlerle anlam bulurlar. Dolayısıyla bu ilişki sürecinde gerçekleşen her özveri, fedakârlık ekonomik mübadeleye ölçüt kabul edilir.

"Arzulanan Obje Olarak Kadın" bölümünde kötü ve düşkün bir kadın olarak karşımıza çıkan Mehpeyker'in hem erkeklerle (Ali Bey ve Abdullah Efendi) olan cinsel ilişkileriyle meta haline gelişi hem de Ali Bey'e duyduğu saf sevgiyle cinsel obje olmaktan çıkıp namuslu kadın portresi çizdiği tespit edilmiştir.

İntibah romanında Simmel'in "Sosyallik" anlayışıyla kastedilen bir arada olma durumu tatsız bir rekabet ilişkisine dönüştüğü için nosyonun anlam alanına uygun düşmez. Dolayısıyla "Bir Araya Gelmenin Oyun Biçim' Olarak Sosyallik" etkileşimi olay örgüsündeki çatışma temeline bağlı olarak başka bir ilişki biçimine dönüşmüştür denilebilir.

Sonuç olarak Georg Simmel'in çatışma, tahakküm, mübadele, fahişelik olarak adlandırdığı toplumsal etkileşim biçimlerinin izleri romanda açıkça görülmüştür. Ancak sosyallik etkileşim şekli kahramanlar arasındaki bir araya gelme durumuyla varlığını korurken diğer taraftan çatışmaya dönüşerek niteliğini kaybetmiştir. İntibah romanını Simmel'in kavramlarıyla okumuş olmanın metnin anlamlandırılmasında yeni yorumlara kapı araladığını ve anlamı zenginleştirdiğini söylemek mümkündür.

KAYNAKÇA

- Jonathan H. Turner, Leonard Beeghley, Charles H. Powers (2017). *Sosyolojik Terinin Oluşumu*, Çev. Ümit Tatlıcan, İstanbul: Sentez Yayıncılık.
- Okay, Orhan (2011). *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kemal, Namık (2016). *İntibah*, İstanbul: Özgür Yayınları.
- Simmel, Georg (2015). *Bireysellik ve Kültür*, Haz. Müge Gürsoy Sökmen, Çev. Tuncay Birkan, İstanbul: Metis Yayınları.
- Simmel, Georg (2016). *Kadınlar Cinsellik ve Sevgi*, Çev. Onur Kuzgun, İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Slattery, Martin (2012). *Sosyolojide Temel Fikirler*, Haz. Ümit Tatlıcan, Gülhan Demiriz, Çev. Özlem Balkız, Gülhan Demiriz, Hacer Harlak, Cevdet Özdemir, Şebnem Özkan, Ümit Tatlıcan, Ankara: Sentez Yayıncılık.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi (2012). *On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Dergâh Yayınları.